

Бібліотечно-ресурсна складова інформаційної інфраструктури фармацевтичної галузі України: сучасний стан

Розглядаються бібліотечно-інформаційні ресурси, призначені для фахівців фармацевтичної галузі. Проаналізовано термінологічні, змістовні та організаційні аспекти галузевих ресурсів бібліотек; наведено приклади популярних галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів Інтернету.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційні ресурси, галузеві ресурси бібліотек, електронні бази даних, сучасні тенденції розвитку галузевих бібліотек.

Інформатизація бібліотек нашої держави торкнулася різних видів книгозбірень, у тому числі галузевих і спеціальних. Одним із пріоритетних напрямів бібліотечної галузі стало об'єднання інтелектуальних, інформаційних і технологічних ресурсів усіх бібліотек, незалежно від їхньої відомчої підпорядкованості. Формується сучасна інформаційна інфраструктура, в якій бібліотеки є її важливою складовою.

Аналіз ієрархії інформаційної інфраструктури фармацевтичної галузі дає підстави стверджувати, що вона певною мірою обумовлена організацією її взаємодії з користувачами. Головними складовими інформаційної інфраструктури галузі є: інформаційні потреби користувачів; інформаційний ресурс, який увібрав інформацію, відомості про неї, знання, інформаційні продукти та інформаційні послуги; інформаційно-комунікаційна база (комп'ютерні мережі — локальні та Інтернет, технологічне, програмне та апаратне забезпечення). Зазначимо, що саме через ці складові відображаються галузеві особливості інформаційної інфраструктури.

Інформаційний ресурс галузі або ресурсна складова її інформаційної інфраструктури включає й бібліотечні ресурси. Традиційно в бібліотекознавстві під терміном "бібліотечні ресурси" розуміється потенціал, яким володіють бібліотеки для здійснення своїх функцій: бібліотечні фонди, довідково-пошуковий апарат, бібліотечні кадри, матеріально-технічна база, кошти; до ресурсів організації також зараховують і використовувані нею технології та інформацію. Останнім часом у зв'язку з впровадженням нових інформаційних технологій (ІТ), потенціал бібліотек усе більшою мірою характеризується ще й можливостями забезпечення доступу до електронних баз даних і якістю своїх баз даних. Крім того, розвиток ІТ збагатив бібліотечну практику не тільки кінцевими продуктами й послугами, а й новими видами ресурсного забезпечення: лінгвістичного, програмного, технологічного. Таким чином, під терміном "ресурси бібліотеки" у сучасному бібліотекознавстві розуміється широкий спектр як матеріальних, так і нематеріальних ресурсів, призначених для виконання бібліотекою своїх функцій [6].

У пропонованій статті проаналізовано ті види ресурсів бібліотеки, які безпосередньо пов'язані з інформацією та знаннями, тобто її інформаційні продукти й послуги як ресурсний потенціал обслуговування читачів з можливостями доступу до інформаційних ресурсів, зафіксованих як на традиційних, так і на нетрадиційних носіях інформації.

Першочерговим завданнями галузевих бібліотек у створенні бібліотечно-інформаційних ресурсів у сучасних умовах є оперативне і вичерпне забезпечення установ галузі всіх ступенів і рівнів у будь-якій точці країни науково-галузевою інформацією. Одним із важливих і пріоритетних напрямів науково-практичної діяльності традиційних книго-

збірень є формування розвитку сервісів і ресурсів для створення електронних бібліотек під своєю егідою. Так, великі державні бібліотеки зарубіжжя для реалізації таких цілей об'єднуються в консорціуми, корпорації та асоціації. Сучасні тенденції розвитку галузевих бібліотек, які орієнтуються на організацію електронних аналогів, обумовлені тим, що вони володіють великим та унікальним галузевим фондом, але недостатньою площею для приймання читачів, розміщення і зберігання ресурсів на традиційних носіях, що, у свою чергу, ускладнює розширення комплектування фондів.

Ресурсною основою електронного фонду галузевої бібліотеки, на думку фахівців, мають стати:

- оцифровані матеріали галузевого характеру (ключові частини фондів бібліотек, що є матеріалами високої наукової цінності, унікальними та оригінальними);
- повнотекстова база авторефератів дисертацій і дисертацій із галузевих та міжгалузевих наук;
- повнотекстова база галузевих і міжгалузевих зарубіжних і вітчизняних електронних журналів;
- оцифровані навчальні програми і методична допомога для галузевих фахівців (науковців і викладачів вищих навчальних закладів);
- оцифровані малотиражні галузеві видання;
- авторські роботи, розміщені в БД на прохання різних авторів;
- тематичні підбірки на компакт-дисках;
- галузеві, наукові та освітні матеріали, розміщені на серверах інших організацій в Інтернеті [1].

Добре налагоджене інформаційне забезпечення необхідне для успішного розвитку будь-якої галузі економіки, але медицина є сферою особливою. Як стверджують фахівці охорони здоров'я, там, де є високоякісна медична інформація, захворюваність менша, а боротьба з хворобами ефективніша. Обсяг медичної інформації величезний, щорічно до нього додається більше мільйона публікацій, у зв'язку з чим перед фахівцями виникають проблеми орієнтації в інформаційному потоці і вибору необхідних джерел. У різних країнах на їхнє вирішення спрямована діяльність систем інформаційного забезпечення охорони здоров'я. Нині вона має бути багаторівневою, формуватися в рамках єдиного інформаційного простору, що є сприятливим середовищем для розповсюдження відомостей про актуальні питання медицини та охорони здоров'я і шляхи їхнього розв'язання, досягнення в суміжних галузях [4].

Інформаційним забезпеченням охорони здоров'я у світовому масштабі, як відомо, займається Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Для полегшення функціонування ВООЗ і виконання програм на всіх рівнях організації створені інформаційні системи і служби — як традиційні, так і автоматизовані. Аналіз розвитку систем інформаційного забезпечення медицини і охорони здоров'я в різних країнах, свідчить, що роль координуючих центрів на загальнонаціональному рівні виконують національні медичні бібліотеки або державні науково-дослідні інститути та інформаційні центри. Так, у Латвії і США інформаційним забезпеченням охорони здоров'я займаються національні медичні бібліотеки. У Білорусі та Болгарії центри наукової медичної інформації узяли на себе всі функції з інформаційного обслуговування практичних лікарів, науковців, керів-

них кадрів охорони здоров'я. Національний інститут охорони здоров'я і медичних досліджень Франції і Німецький інститут медичної інформації та документації в Кельні також є головними центрами медичної інформації у своїх країнах. У Великобританії інформаційним забезпеченням медицини займається Національна служба охорони здоров'я. У європейських країнах намітилася тенденція до інтеграції та кооперації між інформаційними інфраструктурами в галузі медицини різних країн, чому сприяє розвиток глобальних комп'ютерних комунікацій [4].

Головною метою системи бібліотечно-інформаційного забезпечення охорони здоров'я України є досягнення світового рівня і високих темпів розвитку медичної науки і практики. У рамках її реалізації виділяються такі завдання, як: задоволення інформаційних потреб учених і фахівців, які працюють у сфері медицини і охорони здоров'я; ефективне використання національних і світових інформаційних ресурсів; підвищення ефективності інформаційного обміну в рамках системи "фундаментальна наука — прикладна наука — виробництво"; формування інформаційної культури у медичних працівників [8].

Зауважимо, що фармацевтична галузь характеризується складними багатогалузевими зв'язками, які й віддзеркалено в інформаційно-бібліотечних ресурсах. До них відносять як власні специфічні риси, так і тісні міждисциплінарні зв'язки з багатьма галузями, насамперед такими, як хімія, біологія, епідеміологія, статистика, математика, фізика, хімічна технологія тощо. Крім того, багато спільних тем і проблем розробляються одночасно в межах фармацевтичних та медичних наук, що обумовлено об'єктивним фактором — обидві галузі є головними складовими галузі охорони здоров'я.

Документальні ресурси з медицини, фармації та охорони здоров'я достатньо специфічні, що обумовлено, передусім, різними видами інформації. У системі інформаційного забезпечення охорони здоров'я використовуються три види інформації: управлінська (зведення про діяльність установ, нормативна, директивна, законодавча, планова, прогнозна у вигляді службових матеріалів, облікових і звітних форм), статистична (дані про стан здоров'я окремих осіб і населення в цілому, ресурси охорони здоров'я), наукова (включає інформацію про досягнення і передовий вітчизняний та зарубіжний досвід у наукових журналах, монографіях, патентах, збірках наукових праць, тез доповідей). Загальний потік наукової медичної інформації розповсюджується по каналах наукових комунікацій, що давно склалися і широко доступні користувачам. Статистична інформація передається по спеціальних каналах, а також за допомогою малотиражних службових матеріалів, часто важкодоступних для користувача. Директивна інформація не розповсюджується по традиційних каналах і має також вельми обмежений тираж. Основні види інформації в медицині, фармації та охорони здоров'я акумулюються у вигляді зафіксованих знань, що базуються на величезній кількості первинних фактів, спостережень, дій, експериментів, операцій [4].

При послідовному згортанні та концентрації дані спочатку групуються методами медичної статистики, а потім аналізуються, осмислюються і відбиваються в медичній літературі. Для орієнтації в безперервно зростаючих потоках медичних публікацій служить вторинна інформація (бібліографічна, реферативна, сигнальна тощо), а для ухвалення управлінських рішень у сфері медичної науки і практики широко використовуються так звані неопубліковані документи (доповіді, звіти, плани, довідки, прогнози тощо), які за кордоном зазвичай позначаються терміном "сіра література". Відомості, що містяться в них, порівнюють з інформацією, яка надходить з інших сфер соціального та економіч-

ного життя суспільства, з керівних і контролюючих органів, а також з інших країн і міжнародних організацій.

Перед створювачами та розповсюджувачами бібліотечно-інформаційних ресурсів виникають завдання щодо: здійснення та вдосконалення інформаційної підтримки фундаментальних наукових досліджень і практичної діяльності в галузі на базі інформаційно-комунікаційних технологій; забезпечення користувачам легітимного доступу до документів із фондів традиційних бібліотек; забезпечення легітимного доступу до інформації, що існує виключно в електронній формі; цілеспрямованого інформаційного забезпечення працівників галузі шляхом формування повнотекстових баз даних і надання легітимного доступу до них; інформаційного й науково-методичного супроводу всіх рівнів і форм галузевої освіти і самоосвіти.

Для здійснення цих завдань створюються умови для реалізації можливостей функціонально-інформаційної взаємодії розподілених науково-галузевих глобальних і локальних мереж як основи функціонування єдиного інформаційного простору. Одним із важливих етапів у втіленні його ідеї є, на думку фахівців, створення варіативних моделей соціального і міжвідомчого партнерства у сфері розроблень, впровадження і функціонування галузевих та освітніх ресурсів [2].

Зазначимо, що важливою умовою співпраці має бути інформаційна взаємодія між державним, суспільним і комерційним сектором. Партнерство у сфері єдиного інформаційно-галузевого простору передбачає: співробітництво суб'єктів соціальної взаємодії на міжвідомчому і регіональному рівнях; інтеграцію ресурсів, їхню координацію; забезпечення доступу до галузевих ресурсів на узгодженій основі. Проте інтеграція, різні канали розповсюдження інформації, включення її в складну та різностилістичну канву медіаформатів вимагає дотримання деяких цілком прийнятних умов існування інформаційного простору: стандарти електронної взаємодії; взаємозв'язок інформаційних систем різних відомств; координація у сфері інформаційних технологій; централізований підхід до автоматизації; стратегія інтеграції єдиного інформаційно-галузевого простору.

Торкуючись питань інформаційної взаємодії між інформаційно-бібліотечними установами, маємо на увазі необхідність врахування багатьох спільних тем і проблем, що розробляються одночасно в межах фармацевтичних та медичних наук, які є галузями та водночас головними складовими системи охорони здоров'я. Тому формування інформаційно-бібліотечних ресурсів здійснюється на базі ресурсів різних бібліотек: галузевих, університетських, універсальних тощо. Загальну основу ресурсної системи інформаційного забезпечення охорони здоров'я становлять державна статистична документація, дані соціологічних опитувань, експертні оцінки, дані маркетингових досліджень, розподілені бази даних, бази даних Інтернету, фонди медичних бібліотек, системи збирання і перероблення інформації.

Різноманітну медичну та фармацевтичну інформацію можна отримувати, використовуючи багатющі ресурси глобальних інформаційних мереж, особливо розвинутими є зарубіжні англомовні інформаційні ресурси Інтернету. Взагалі ж він перетворюється на багатофункціональний інструмент для спілкування, одержання й передачі інформації для будь-якої галузі, і медико-фармацевтична — не виняток. Стрімкими темпами розвивається медичний сегмент Інтернету; збільшення кількості й поліпшення якості мережних ресурсів залучає все більшу кількість медиків і фармацевтів, які мають потребу в одержанні спеціалізованої професійної інформації [5].

Фахівці фармацевтичної галузі мають більше можливостей для роботи в Інтернеті, порівняно із працюючими в

лікувально-профілактичних установах. Така тенденція обумовлена вищим рівнем комп'ютеризації, а відповідно, й використанням нових інформаційних технологій фармацевтичними підприємствами й організаціями. Необхідність роботи в Інтернеті стимулюється більшими обсягами збирання й опрацювання інформації, маркетинговими дослідженнями фармацевтичного ринку, від яких залежить успіх ведення бізнесу.

На сьогодні бібліотека залишається єдиним комунікаційним середовищем, яке має можливість надати повну та оперативну інформацію користувачеві-фахівцю, завдяки всесвітній мережі. Зокрема, для спеціалістів медичної та фармацевтичної галузей популярними є такі інтернет-ресурси, як БД та сайти установ, доступних користувачам через мережу: Національна медична бібліотека США (www.nlm.nih.gov); Національний інститут здоров'я США (www.chid.nih.gov); медичний факультет Чиказького університету (www.uns.bsd.uchicago.edu/uhs/topics/uhs-teaching.html); Medinet — британський каталог медичної літератури (www.ukmedinet.com); Клуб медичних журналів (www.journalclub.org); довідник "The Merk Manual" (www.merk.com); журнал "Lancet" (www.thelancet.com); пошуковий сервер Швейцарської академії (www.sams.ch). Крім наукової, навчальної, довідкової літератури, лікар будь-якої спеціальності може знайти офіційні матеріали останніх законів, фінансові звіти, інформацію про діяльність медичних установ, відомості про нові лікарські препарати, затверджені FDA, на сайтах таких установ, як: Міністерство охорони здоров'я США (www.os.dhhs.gov), Центр інформації для споживачів Міністерства охорони здоров'я США (www.healthfinder.gov), Medforum (www.medforum.com) [8].

Серед інтернет-ресурсів фахівці обирають поряд із величезною кількістю галузевих англійських сайтів також і російсько- та українськомовні ресурси, серед яких: спеціалізовані сервери, призначені для фахівців фармації та медицини (www.mednavigator.net; www.medline.ru; www.medi.ru; www.rusmedserv.com; www.medport.ru; www.medinfo.ru); інтернет-версія медичних видань (www.rmj.ru; www.provisor.kharkov.ua; www.morion.kiev.ua); електронний довідник "Клиническая фармакология" (www.clinpharma.com); видавництво "Медіасфера" (www.mediasphera.aha.ru). Попит у медичних працівників та фармацевтів мають також корпоративні сайти фармацевтичних фірм ("Pfizer", "Фармако", "Игар", "Фарма Плюс", "Дарниця", "Днепрофарм", "Витамакс" та інші) [3, 6].

Формування національних інформаційних ресурсів у розвинених країнах світу відбувається в бібліотеках, що здійснюють кумуляцію, збереження і використання документованих знань. Вітчизняні галузеві бібліотеки як складова частина всесвітніх інформаційних ресурсів, вітчизняної і світової історико-культурної спадщини також репрезентують власні ресурси в Інтернеті та надають вільний доступ до зарубіжних ресурсів. Користувачі через українські медичні бібліотеки мають доступ до багатьох БД, які включають понад два мільйони джерел інформації. Найбільшим

попитом користується БД Національної медичної бібліотеки США "Medline" з глибиною пошуку за останні шість років, де розписано понад 3,6 тис. медичних журналів світу і включено понад один мільйон джерел інформації з рефератами, а також БД "Российская медицина" та Medline; часописи високого наукового рівня: "Lancet", "British medical journal". Активними партнерами зі спільного використання інформаційних ресурсів є Товариство українських лікарів Північної Америки, Українська медична асоціація Австралії, Світова фундація українських лікарських товариств, канадсько-український проект "Освіта", українсько-американський фонд "Сейбр-Світло" [8].

Національні інформаційні ресурси, у тому числі й галузеві, стають частиною стратегічних ресурсів суспільства та важливим фактором економіко-політичного розвитку, соціального та культурного престижу країни, а також підвищення здоров'я нації.

Список використаної літератури

1. Антопольский А. Б. Государственная политика в сфере информационных ресурсов / А. Б. Антопольский. — М. : НТЦ Информрегистр, 2001. — 230 с.
2. Антопольский А. Б. О социально-экономических моделях электронных библиотек : вопросы стратегии / А. Б. Антопольский // Интернет и современное общество : труды X Всерос. объедин. конф., Санкт-Петербург, 23—25 окт. 2007. — СПб., 2007. — С. 3—14
3. Гуревич Д. Интернет в фармацевтическом бизнесе / Д. Гуревич // Фармацевт. вестн. — 2000. — № 23. — С. 7.
4. Дрешер Ю. Н. Использование электронных информационных ресурсов в системе здравоохранения Республики Татарстан / Ю. Н. Дрешер. — Режим доступа : <http://www.nbu.gov.ua/articlecrimea/2001/tom/sec1/Doc14.html>. — Загл. с экрана.
5. Закотей М. Использование ресурсов Интернет специалистами фармации и медицины / М. Закотей // Провизор. — 2001. — № 8. — С. 24—27. — Режим доступа : http://www.provisor.com.ua/archive/2001/N8/art_24.php. — Загл. с экрана.
6. Кожевникова Л. А. Крупные библиотеки в системе общественного производства территории : учеб.-метод. пособие / Л. А. Кожевникова, Н. Н. Нестерович ; ГПНТБ СО РАН. — Новосибирск : [б. и.], 2001. — С. 21—31
7. Коржавых Э. А. Фармацевтическая информатика как система научного знания / Э. А. Коржавых // Ремедиум. — 2003. — № 11. — С. 30—34; № 12. — С. 25—28.
8. Павленко Р. І. Система бібліотечно-інформаційного забезпечення спеціалістів-медиків / Р. І. Павленко // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — К., 2000. — Вип. 5. — С. 6—12.
9. Пономаренко В. М. Інформаційні ресурси бібліотеки як складова глобальної мережі / В. М. Пономаренко // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — 2002. — Вип. 8. — С. 371—375.

Наталія Гавриш,
пошукач ХДАК, директор бібліотеки
Національного фармацевтичного університету